

Formation of State Mechanisms for the Protection of National Values in Foreign Countries

UDC: 328.34

DOI: <https://doi.org/10.15421/152337>**Larin Stanislav**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>, stanislav.larin@outlook.com*State Institution of Higher Education "University of Education Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The author of the article reveals the concept of "national values", which has an extremely utilitarian meaning for the modern system of world order, defines the geopolitical aspirations of the state, determining the system of social order, influencing the determination of the civilizational path of development. According to the author, this category is the most protected object of the entire set of state legal means, mechanisms and instruments, which the state not only protects as national values, but also defines them as a guideline for social and civilizational development, which turns them into a factor in the development of self-awareness of the entire nation or the entire society. Such utilitarianism means an increased level of public interest in the process of determining national values.

The article emphasizes the theoretical and methodological search for the essence of national values as an object of state policy, which were studied by the author earlier. However, to understand the mechanism of their influence on the very policy of the state, on the self-perception and self-determination of the nation, the author examines the general, fundamental principles and requirements for the process of formation and implementation of state mechanisms for their protection. Objectively, such mechanisms will be different depending on the socio-political structure of the state, its socio-economic formation and even the ethnocultural and religious space. For modern Ukraine, it is extremely important to unlock additional potential for the formation of state policy for the protection of national values, which is possible through studying and understanding the essence of the relevant mechanisms used in foreign countries. After all, the state recognizes national values as the central element of the entire process of state creation. This process should not be complicated and understood as a "chain reaction". The essence of the state policy of protecting national values lies in the concept of ensuring national security, where such values are the most protected interest of the state. Accordingly, all further power and management tools and mechanisms for their protection are formed in the same way as mechanisms for ensuring national security.

Keywords: national security, protection of national values, state mechanisms, state policy, utilitarian meaning

Формування державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах

Ларін Станіслав*Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)*

Анотація

Автор статті розкриває поняття «національні цінності», що має надзвичайно утилітарне значення для сучасної системи світового порядку, визначає геополітичні прагнення держави, які детермінують систему суспільного устрою, впливають на визначення цивілізаційного шляху розвитку. На думку автора, ця категорія виступає найбільш охоронюваним об'єктом всієї сукупності державно-правових засобів, механізмів та інструментів, які держава не лише охороняє як національні цінності, а й визначає їх орієнтиром суспільного та цивілізаційного розвитку, що перетворює їх на фактор розвитку самосвідомості всієї нації чи всього соціуму. Така утилітарність означає підвищений рівень суспільного інтересу до процесу визначення національних цінностей.

В статті підкреслено теоретико-методологічні пошуки сутності національних цінностей як об'єкту державної політики, які були вже досліджені автором раніше. Однак, для розуміння механізму їх впливу на саму політику держави, на само-сприйняття та самовизначення нації автор досліджує загальні, засадничі принципи та вимоги до процесу формування та реалізації державних механізмів їх захисту. Об'єктивно, що такі механізми будуть різними в залежності від суспільно-політичного устрою держави, її соціально-економічної формації та навіть етнокультурного та релігійного простору. Для сучасної України вкрай важливо розкрити додатковий потенціал для формування державної політики захисту національних цінностей, що є можливим за рахунок вивчення та пізнання сутності відповідних механізмів, які використовуються в зарубіжних країнах. Адже держава визнає національні цінності центральним елементом всього процесу державотворення. Цей процес не слід ускладнювати та розуміти як «ланцюгову реакцію». Сутність державної політики із захисту національних цінностей укладається в концепцію забезпечення національної безпеки, де такі цінності є найбільш охоронюваним інтересом держави. Відповідно весь подальший владно-управлінський інструментарій та механізми їх захисту формуються таким же чином, як і механізми забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, захист національних цінностей, державні механізми, державна політика, утилітарне значення

Стаття надійшла / Article arrived: 20.09.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Категорія «національні цінності», не дивлячись на своє філософське походження, має надзвичайно утилітарне значення для сучасної системи світового порядку. Національні цінності визначають геополітичні прагнення держави, детермінують систему суспільного устрою, впливають на визначення цивілізаційного шляху розвитку. Ця категорія виступає найбільш охоронюваним об'єктом всієї сукупності державно-правових засобів, механізмів, інструментів. Держава не лише охороняє національні цінності, вона визначає їх орієнтиром суспільного та цивілізаційного розвитку, що перетворює їх на фактор розвитку самосвідомості всієї нації чи всього соціуму. Така утилітарність означає підвищений рівень суспільного інтересу до процесу визначення національних цінностей.

Нині необхідно дослідити загальні, засадничі принципи та вимоги до процесу формування та реалізації державних механізмів захисту національних цінностей. Об'єктивно, що такі механізми будуть різними в залежності від суспільно-політичного устрою держави, її соціально-економічної формації та навіть етнокультурного та релігійного простору. Разом з тим, для сучасної України в умовах екзистенційної загрози, вкрай важливо розкрити додатковий потенціал для формування державної політики захисту національних цінностей, що є можливим за рахунок вивчення та пізнання сутності відповідних механізмів, які використовуються в зарубіжних країнах.

Аналіз останніх досліджень публікації.

Ще наприкінці «Холодної війни» Г. Моргентгау розробив «теорію захисту національних інтересів», в якій провідне місце відводилось системі національних цінностей, навколо захисту та пропагування яких, на думку вченого, держава повинна вибудовувати всю внутрішню та зовнішню політику (Morgenthau, 1982). Ідеї дослідника на той час стали основною ідеологією у протистоянні тоталітарного режиму із демократичними країнами. Пізніше вже Ф. Коул у своїх роботах розвинув дану теорію, зазначивши, що подальший розвиток держави, на противагу «кінцю історії» Ф. Фукуями, полягає в постійному пропагуванні системи національних цінностей (Cole, 2000; Фукуяма, 2004; 2009).

На думку Ф. Коула захист державою національних цінностей перетворюється в загальний тренд державної політики, оскільки саме вони формують національну ідентичність її громадян, а отже визначають напрям її розвитку (Cole, 2000). Фактично, дослідник

робить висновок про те, що національні цінності є фундаментом для формування державної політики, а тому їх захист посідає центральне місце в ній, є ядром у забезпеченні національної стабільності та безпеки.

На прикладі економічної підсистеми держави такий механізм доволі чітко розкриває Ф. Пріор. Дослідник зазначає, що «захист національних цінностей, на пряму детермінує успіх такої держави на глобальному ринку та впливає на темпи економічного зростання у вибірці країн, що розвиваються, і розвинених ринкових економік. Тому держава формує механізми захисту національних цінностей за прикладом забезпечення власних конкурентних переваг та економічного зростання» (Pryor, 2005, с. 460-464). Це означає, що розробка відповідних механізмів їх захисту відбувається таким чином, щоб в кінцевому результаті можна було створити єдину систему забезпечення глобальних переваг держави над іншими.

А. Столберг розвиває цю тезу і приходять до висновку, що кожна держава має свою специфічну систему захисту національних цінностей, що пояснюється трьома факторами: цивілізаційним вибором суспільством такої держави напрямку розвитку; історико-етнокультурне підґрунтя; економічний потенціал і політичний капітал держави (Stolberg, 2012, с. 14-18). Фактично дослідник визначив критерії державної політики щодо захисту національних цінностей. Однак наш перелік видається неповним, оскільки, окрім вищезазначених чинників, безперечно впливовим є місце національних цінностей у політиці Уряду держави.

Ми погоджуємося із тим, що якщо держава визнає національні цінності центральним елементом всього процесу державотворення, то вона повинна формувати механізми їх захисту виходячи із тих самих орієнтирів розвитку, які визначають такі цінності. Однак є аспекти, що потребують подальшого напрацювання й розвитку цієї тематики. Серед них на особливу увагу заслуговує, на наш погляд, дослідження державних механізмів захисту національних цінностей на засадах процесного підходу, які доцільно розуміти як «ланцюгову реакцію».

Метою статті є визначення особливостей формування державної політики захисту національних цінностей в зарубіжних країнах для подальшої трансформації в Україні в умовах інтеграційних процесів до ЄС.

Результати дослідження.

Дослідження питання формування державної політики захисту національних цінностей в Україні є можливим за рахунок вивчення та пізнання сутності відповідних

механізмів, які використовуються в зарубіжних країнах. Сутність державної політики із захисту національних цінностей укладається в концепцію забезпечення національної безпеки, де такі цінності виступають елементом останньою, найбільш охоронюваним інтересом держави. Відповідно весь подальший владно-управлінський інструментарій та механізми їх захисту формуються таким же чином, як і механізми забезпечення національної безпеки.

Тут слід підкреслити, що авторитарні режими матимуть зовсім інше сприйняття національних цінностей, ніж демократичні держави. Авторитарні режими ототожнюють власні елітарні цінності з національними цінностями, що не відповідає дійсності, оскільки єдиною метою системи захисту таких цінностей є утримання влади. У демократичних суспільствах влада стає предметом боротьби між різними елітами, хоча існує ризик, що національні цінності стануть елементом політичної боротьби. Тому, на думку М. Каплана, «системний підхід до формування державної політики дозволяє вийти за межі проблем усвідомлення національних цінностей та інтересів, захист яких вимагає дій, які можуть мати непередбачувані наслідки для всього процесу розвитку держави» (Kaplan, 2014). Ця теза дозволяє стверджувати, що під час політичної боротьби за владу в демократичних країнах може відбуватися трансформація системи національних цінностей, що зумовлює об'єктивну необхідність трансформації механізмів та інструментів їх захисту державою. Такі трансформації неможливі у випадку авторитарних і тоталітарних режимів, оскільки система цінностей політичних еліт завжди буде обертатися навколо завдання утримання влади.

Ця теорія отримала розвиток у працях Р. Блеквула та Дж. Гарріса, які зазначають, що в сучасному глобальному світі основним способом захисту національних цінностей є війна у всіх її проявах: класична, економічна, торговельна, санкційна тощо. Захист національних цінностей є домінуючим імперативом усього державотворчого процесу, тому політичне керівництво країни не може обмежуватися в інструментах і механізмах їх захисту (Blackwill, & Harris, 2016). Безумовно, така радикальна позиція має право на існування, більше того, ми її частково поділяємо, бо розуміємо, що національні цінності є елементом екзистенціального виміру держави. У разі їх порушення втрачається сама національна ідея, мета існування та розвитку держави.

Здійснимо розмежування практики захисту національних цінностей в авторитарних і демократичних країнах.

Захист демократичних національних цінностей означає захист інтересів усього суспільства, тому форми і методи цього захисту мають бути максимально ефективними і навіть агресивними. Натомість порушення національних цінностей в авторитарній державі означає втрату влади однієї політичної еліти та появу іншої. Для населення самої держави фактичної, системної трансформації системи національних цінностей, прищепленої їм правлячою елітою, не відбудеться. Ідея утримання влади завжди спрямована всередину держави, центр має другорядне значення. Водночас захист національних інтересів у демократичній державі означає побудову державної політики, у тому числі зовнішньої, у рамках якої будуть застосовуватись заходи щодо поваги та збереження цих цінностей. З точки зору сучасного досвіду України, слід констатувати, що висновки Р. Блеквула та Дж. Харріса про допустимість агресивного захисту національних цінностей є правильними та беззаперечними (Blackwill, & Harris, 2016).

Іншою ключовою особливістю розвитку механізмів захисту національних цінностей сучасними іноземними державами, за визначенням Р. Ловмана, є те, що більшість із них, незалежно від політичної чи цивілізаційної приналежності, розміщують ці цінності в системі найбільш захищених державним механізмом і правом об'єктів. «Важливість національної ідеї, прагнення суспільства до розвитку та вихід за межі етноцентризму є важливою національною цінністю, яку держава ототожнює з власною – захищеною підсистемою екзистенціалізму» (Lowman, 2013). Це означає, що дослідник доходить висновку, що національні цінності є водночас і джерелом державотворчого процесу, і об'єктом, що підлягає відповідній охороні.

Як зазначає К. Рудольф, держави стратегічно використовують принцип примату національних цінностей, який не обов'язково відображає політичне спрямування та правове вираження базових для держави та суспільства норм. Натомість політичний аспект національних цінностей використовується Урядом насамперед для створення системи захисту національних інтересів, до якої довіра суспільства буде максимальною через високі безпекові очікування (Rudolph, 2017). Таку державну політику – розміщення підтримуваних населенням національних цінностей у дереві цілей національної безпеки та декларування напрому їх захисту – дослідник називає «політикою етичного самовираження». Це означає, що держава створює і реалізує державні механізми захисту національних цінностей таким чином,

щоб забезпечити не тільки реальну, але й уявну стабільність у суспільній свідомості свого суспільства.

Зазначений підхід є традиційним для країн, де ще панує монархія, оскільки монарх вважає національні цінності надбанням усього народу, а тому державний обов'язок їх захищати з найвищою пріоритетністю. Маніпулятивність такого підходу полягає в тому, що сучасні монархії, особливо демократичні, позбавлені реального впливу на внутрішню та зовнішню політику, а тому ототожнення національних цінностей із ключовим об'єктом захисту з боку сама монархія є ефемерним вираженням свого справжнього політичного потенціалу.

Щоправда, є досить унікальні приклади Норвегії та Швеції. По-перше, існує Фонд національного добробуту, який створюється і управляється королівською сім'єю і є більшим, ніж бюджет самої Норвегії. Проте кошти цього Фонду використовуються у напрямках, які саме суспільство визначає як найбільш доцільні, оскільки, на його думку, вони ототожнюються з його уявленнями про національні цінності. Так само у Швеції існує Фонд Королівського Розвитку, але його метою є задоволення найнагальніших соціальних потреб населення. Таким чином монархія будує паралельну державі систему забезпечення національних інтересів, безпосередньо підтримуючи ті цінності, які населення країни ототожнює зі своїми.

Це означає, що тут ми знаходимо наявність державних механізмів, які слугують захисту національних цінностей економічного характеру. Крім того, досвід Швеції та Норвегії не можна прирівнювати до практики чи політики будь-якої іншої країни, де фінансування системи захисту національних цінностей відбувається з державного бюджету. Основна відмінність полягає в тому, що державний бюджет є зведеним фінансовим фондом, який складається, серед іншого, з платників податків, тобто саме суспільство. Тому стверджувати, що держава самостійно розвиває та фінансує національні цінності за рахунок бюджетних коштів, як мінімум некоректно. Бюджетна політика формується, серед іншого: на замовлення самого суспільства, тому всі кошти на розвиток, формування та захист національних цінностей здійснюються за бажанням і згодою суспільства, а фактично – за його рахунок.

Досвід Швеції та Норвегії свідчить про створення позабюджетного фінансового інструменту, у створенні якого суспільство не бере участі, але вигоду від якого воно отримує завдяки відповідній волі уряду (у випадку цих країн – монархічного). Створення такої

«паралельної» фінансової системи задоволення суспільних потреб, а отже системи державного стимулювання та захисту національних цінностей, свідчить про реальну важливість і значущість цих цінностей для самого суспільства. Досягається одночасно дві мети: комплексне забезпечення системи захисту національних цінностей та утвердження їх важливості у суспільній свідомості. Останнє призводить до рівня соціальної згуртованості та її однорідності на основі поваги до системи національних цінностей, незалежно від фактичного етнокультурного, релігійного чи соціального складу.

Вітчизняні дослідники, представники доктрини національного суверенітету, зокрема А. П. Овчиннікова, вважає його найвищою національною цінністю, приходять до двох досить цікавих висновків (Овчиннікова, 2014, с. 124-125):

по-перше, створення та реалізація державних механізмів захисту національних цінностей завжди здійснюється в рамках системи забезпечення національної безпеки;

по-друге, такий захист отримує найвищий пріоритет у системі засобів реалізації державної політики, зводячи національні цінності до розряду найбільш охоронюваних державою соціально-політичних категорій цивілізаційного розвитку.

Ми встановили, що національні цінності є основними матеріальними, інтелектуальними та духовними благами нації, вирішальними умовами існування та розвитку людини, суспільства і держави. І тому держава, цілком логічно, ставиться до нього як до об'єкта, суспільно-політичного явища, що підлягає найвищому рівню охорони. Такий висновок дає підстави стверджувати, що національні цінності складають основне ядро системи національної безпеки.

Такий висновок дає підставу Н. П. Москальова стверджує, що в сучасних демократичних країнах національні цінності забезпечуються насамперед державністю, сукупністю конституційних прав і правових актів, а також традиціями і неписаними правилами поведінки, демократичними гарантіями – соціальними, економічними, політичними, культурними (Москальова, 2016, с. 30-31). У статті ми звернемо увагу на систему демократичних гарантій. Якщо говорити про права людини як найвищу цінність держави, то цілком логічним є висновок, що створення та реалізація державних механізмів захисту таких цінностей є частиною правової політики держави щодо забезпечення всього комплексу громадянські права і свободи. Це означає, що

правові норми служать захисту національних цінностей. Процес їх створення ототожнюється з процесом правотворчості. Але той самий висновок буде хибним для авторитарних і тоталітарних країн. У цих країнах держава не забезпечує реального дотримання прав і свобод людини і громадянина, а лише номінально їх декларує. Це дає нам підстави зробити важливий висновок: створення та реалізація державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах залежить, насамперед, від політичного режиму, що панує в державі, а також від інтересів політичної еліти.

Цей висновок знаходимо також у працях О. Г. Пухкала, який зазначив, що національна система цінностей демократичних держав захищається всіма національними та міжнародними правовими засобами та в такій ієрархії: незалежність; безпека держави і народу; мир і міжнародне співробітництво; збереження самобутності нації; благо населення. Водночас, на думку автора, очевидно, що «державність країни ґрунтується на цінностях, захист яких є вирішальною умовою її безпеки та добробуту громадян, тому цей захист включає весь наявний набір засобів і механізмів забезпечення державності» (Пухкал, 2012, с. 99-101). У контексті національного досвіду слід виділити проактивні дії, тобто такі, що мають чітке зовнішнє спрямування (відсіч агресії та протидія гібридним викликам і загрозам), закріплене не лише в національному законодавстві, а й у системі міжнародних правових актів (право на захист, включаючи застосування військової сили, відповідно до Статуту ООН).

Цей висновок дає нам підстави для формулювання наступної узагальненої тези: розвиток державних механізмів захисту національних цінностей базується на міжнародному праві, оскільки таким чином усі заходи та механізми їх захисту набувають необхідного рівня легітимності та визнання міжнародним суспільством. Це є важливою детермінантою державної політики у цій сфері для кожної країни. Більше того, найчастіше його використовують авторитарні та тоталітарні країни, оскільки вони прикривають свою формальну політику національного гноблення та агресії проти сусідніх країн ідеєю «захисту національних цінностей та інтересів». Такими проявами є, зокрема, ідеї «руського мира», «турецького мира», «шиїтського ісламу» тощо. У перспективі розробка системи «заходів захисту національних інтересів» у межах таких ідеолог. призведе до появи ідеї відновлення «історичної справедливості», що, власне, і є кінцевою метою посягання на національні цінності іншої країни.

Тут найяскравішими прикладами можуть бути Україна (Донбас) і Грузія (Абхазія та Південна Осетія).

У цьому контексті значення системи державних механізмів захисту національних цінностей набуває нового цілісного вираження інтересів: держава (екзистенційний виклик); суспільство (цивілізаційний вибір); політична еліта (спосіб утримання панівного становища). Їх поєднання дає окреслення засобів, способів, механізмів та інструментів, які дозволяють досягти максимальної ефективності державної політики у сфері захисту національних цінностей. Це третій ключовий висновок, який ми розглянемо більш детально на прикладах конкретних країн. З точки зору узагальнення основних положень аналізованої теми варто лише підкреслити, що сучасні демократичні держави стикаються з досить гострою суперечністю: з одного боку, інтереси формування та зміцнення державності вимагають інтенсифікації процесів культурної культури, з іншого боку, відродження та розвиток національної ідентичності, з іншого боку, процес соціально-економічної модернізації потребує якнайширшої відкритості країни, внаслідок чого суспільство стає суб'єктом інтенсивних, не завжди бажаних, політичних, економічних, соціальних та культурних впливів екзогенного характеру (Фалалєєва, 2020, с. 137). Цю тезу ми повністю підтримуємо, але вона потребує логічного висновку: такі протиріччя мають бути врівноважені ефективною національно орієнтованою зовнішньою та внутрішньою політикою держави, стрижневою в якій буде мета збереження та розвитку системи національних цінностей, їх пропаганда та впровадження в усі сфери суспільного життя.

З одного боку, така політика має відповідати принципам добросусідства, взаємної поваги до національних та інших інтересів сусідніх держав, але, як слушно зазначає В.Д. Гапотій, повинен бути безкомпромісним по відношенню до того, що проповідує Стен. Для визначення основних «сутнісних», «фундаментальних», «стратегічних» детермінант системи національних цінностей вчений вказує на екзистенційну здатність країни продовжувати процес державотворення (Гапотій, 2005, с. 9). Ця теза вже отримала розвиток у працях О.В. Ткаля, де дослідник стверджує, що визначальною рисою національних цінностей є те, що вони становлять системотворчу рису нації як спільноти, якій притаманна політико-державна суб'єктність, тобто прагнення до розвитку та збереження власної державності в єдиній формі. або інший (Ткаля, 2022, с. 55- 57). Обидві тези обґрунтовують висновок про те, що всі без

винятку країни, розробляючи власні механізми захисту та розвитку національних цінностей, роблять це в рамках політики національної безпеки. Це означає, що національні цінності мають найвищий пріоритет навіть перед повними громадянськими правами, оскільки, якщо держава їх не поважає та не захищає, вона ризикує опинитися в ситуації екзистенційної загрози.

Це означає, що зв'язок між національними цінностями та національною безпекою є не лише суттєвим у контексті всієї концепції, а й залежним: цінності є первинними по відношенню до засобів, засобів і механізмів забезпечення національної безпеки. Більше того, вони є й визначальними контурами таких заходів, оскільки межі та зміст державної політики також мають орієнтири, а ці орієнтири є системою цінностей, які часто закріплюються в певній ідеології.

Власне, класичні теорії національних цінностей Т. Парсонса та С. Хантінгтона підкреслюють вищезазначений висновок, оскільки національні цінності як політичний феномен виконують функцію повної довіри (Parsons, 1966, с. 567-568). Правильно сформульована система національних цінностей вибудовує ієрархію цілей розвитку держави, формує її зовнішню політику та сприяє консолідації національної ідентичності (Assumpção, 2020). Тому цілком логічно, що кожна країна намагається виробити власне розуміння системи національних цінностей, виходячи з історичного, політичного, економічного та культурного розвитку. А тому, як зазначається

Ю. М. Оборотов «обсяг і зміст національних інтересів не можна вимірювати певним статичним уявленням про структуру суспільних відносин, тому що інтереси завжди пов'язані з прагненням до певних цінностей, які в свою чергу можуть змінюватися в суспільстві» (Оборотов, 2003), то ми маємо сформулювати такі два висновки: створення та реалізація державних механізмів захисту національних цінностей завжди є динамічним процесом, враховуючи хоча б певну стабільність і статичність самих національних цінностей. Вони не можуть змінюватися, тому є не стільки набором ідеологій, скільки тенденцією розвитку державності, яка передбачає набір відповідних політичних інструментів, які, у свою чергу, вже мають змінний характер залежно від викликів глобального розвитку. світові та екзогенні загрози для кожної держави;

Глобалізаційні процеси накладають свій відбиток на визначення національних цінностей (наприклад, тенденція зміни клімату вимагає перегляду припущень розвитку багатьох країн),

а також на зміст державних механізмів, які їх забезпечують і захищають.

Ось позиція С. Андрущенка, на нашу думку, є правильною, так як автор зазначає, що без розуміння сутності взаємозв'язку ядра національної ідентичності та державності з її зовнішнім виявом у вигляді сукупності політичних механізмів неможливо побудувати систему міжнародних відносин. Це означає, що глобалізаційні зміни залежать від взаєморозуміння країнами системи національних цінностей і поваги до них. Історичний досвід доводить, що розвиток держави може бути ефективним лише тоді, коли він ґрунтується на забезпеченні стійкого уявлення про своє місце в геополітичному просторі (Андрущенко, 2005, с. 112-114). Така ідея, а отже, її вираження і трансформація в конкретні заходи міжнародного впливу неможливі без побудови чіткої, стабільної системи цінностей і національних інтересів і оформлення їх як імперативних принципів державної політики. Примат і вищість національних цінностей над глобальним світопорядком є важливим висновком з фундаментального історичного процесу розвитку зарубіжних країн.

Це означає, що самі глобалізаційні процеси відбуваються як своєрідна реакція на зіткнення держав у процесі захисту своїх національних цінностей і забезпечення власного екзистенційного цивілізаційного розвитку. Тому говорити про відповідність принципам міжнародної політики, стандартам і нормам сучасного світоустрою є не зовсім доречним і коректним для всіх країн. Глобальні лідери мають глобальні цінності та національні інтереси, які формують свою політику таким чином, що одним із її напрямків завжди буде експорт таких цінностей і поширення власного впливу на треті країни. Це, у свою чергу, не узгоджується з національними цінностями країн, які зазнають такого впливу, а тому вимагає від них створення відповідної системи захисту власних національних цінностей.

У цьому контексті позиція В. Манжолі видається надзвичайно актуальною, враховуючи той факт, що захист національних цінностей державою має тривимірну форму:

геополітичний вимір (захист національних інтересів під час здійснення міжнародного суверенітету);

національно-політичний вимір (формування національної правової, соціальної, економічної політики тощо);

ідеологічний вимір (формування національної самосвідомості та цивілізаційного вибору) (Манжолі, 2007, с. 15-18).

Ця конфігурація видається нам найбільш вдалим узагальненням сучасної практики формування та реалізації державних механізмів захисту національних цінностей, яка фактично потребує доповнення іншим виміром – елітарним.

Ми зазначимо, що всі виміри захисту національних цінностей, наведені В. Манжолою, не відображають ключовий елемент системи державотворення – елітарний чи владно-політичний вимір.

Отже, ідеологічний вимір відіграє важливу роль у пошуку та визначенні національної ідеї, яка є узагальненою формою сприйняття побудови системи національних цінностей. Тут ми погоджуємося з позицією В. П. Горбуліна та А. Б. Качинського щодо того, що існування держави і нації слід розглядати крізь призму її «основних цінностей, які консолідують суспільство, а саме: національна безпека, духовні блага, процвітання,

система міжнародних відносин, патріотизм і соціальна справедливість» (Горбулін, & Качинський, 2005, с. 12-14). Це означає, що ідеологія є проявом національних цінностей через суспільну свідомість і не може бути сформована інакше, інакше вона не буде сприйнята суспільством. Натомість елітарний вимір дасть змогу встановити певні межі незмінності та непорушності системи національних інтересів, незалежно від приналежності політичної еліти до того чи іншого політичного спектру. Це забезпечить найвищий рівень стабільності безпекової ситуації.

Підсумовуючи викладене, доцільним є схематичне зображення моделі державних механізмів захисту національних цінностей, яка має узагальнений вигляд та є справедливою для будь-якої держави, як суспільного інституту в цілому (рис. 1).

Рис. 1. Загальна модель державних механізмів захисту національних цінностей в глобальному вимірі

Висновки.

Таким чином, у кожному окремому вимірі реалізації політики розвитку та підтримки, охорони та захисту національних цінностей створюються окремі державні механізми їх захисту:

у геополітичному вимірі ці механізми базуються на принципах міжнародного права та на зовнішньому вияві суверенітету держави у здійсненні її міжнародної правосуб'єктності;

в ідеологічному вимірі національні інтереси відіграють роль тенденції і водночас

обмеження у формуванні національної ідеї, цивілізаційного вибору та ідеології суспільної свідомості. Держава сприяє створенню такого впливу, оскільки на цьому базується соціально-політична складова системи національної безпеки;

у внутрішньополітичному вимірі держава захищає національні цінності шляхом створення відповідної системи регуляторів суспільних процесів, соціально-економічних відносин тощо в усіх без винятку сферах суспільного життя.

Основними регуляторами цього типу є правові норми, але тільки ними держава не обмежується, коли постає питання захисту національних цінностей;

на елітному рівні держава має забезпечити стабільність і довговічність системи національних цінностей, їх беззаперечний захист від будь-яких деструктивних чи екстремістських політичних рухів. Сама політична система, включно з системою бар'єрів для участі політичної еліти у боротьбі за владу, має передбачати такі захисні маркери та індикатори, які запобігатимуть політичній дестабілізації країни, що може

привести до номінальної заміни національних цінностей. з неприйнятним у суспільстві, але проголошуваним політичною елітою.

Цей останній вимір є найскладнішим для держави для вирішення та захисту, оскільки він вимагає досягнення політичного консенсусу, який суперечить політичним цілям та амбіціям окремих еліт. Але саме в цьому вимірі, на нашу думку, є найбільші загрози деструктивного впливу на національні цінності, чинники їх нехтування та деградації, що може призвести до втрати власної суб'єктності, суверенітету та територіальної цілісності держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андрущенко, С. В. (2005). *Україна в сучасному геополітичному середовищі*. (Монографія). К.: Логос.
- Гапотій, В. Д. (2005). *Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х.
- Горбулін, В. П., & Качинський А. Б. (2005). Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України. *Стратегічна панорама*, 3, 11-17.
- Манжола, В. (2007). Квадратура інтеграційного кола. Актуальні проблеми європейської політики України. *Політика і час*, 4, 14-18.
- Москальова, Н. П. (2016). Концепції національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету. Серія: Політичні науки*, 1, 29-32
- Оборотов, Ю. М. (2003). Поняття «образ держави» та його різновиди в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми держави і права*. Відновлено з <http://www.apdp.in.ua/v21/02.pdf>
- Овчинникова, А. П. (2014). Європейська цивілізованість. *Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі: матеріали Міжнародної XXXI історико-правової конференції (27–30 листопада 2014 р., м. Берегове)*, (с. 122-127). Київ-Ужгород: Видавництво «Говерла».
- Пухкал, О. Г. (2012). Національні інтереси України як рушійна сила суспільного розвитку. *Економіка та держава*, 8, 99-101.
- Ткаля, О. В. (2022). Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави. *Юридичний науковий електронний журнал*, 4, 54-59
- Фалалєєва, Л. Г. (2020). *Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу*. (Монографія). Київ: ФОП Кандиба Т.П.
- Фукуяма, Ф. (2004). Первинність культури. Даймонд, Л., & Платтнер, М.Ф. (Eds.), *Глобальне відродження демократії*, (с. 389-397). Л.: Ахіл.
- Assumpção, C. (2020). Is Huntington's Clash of Civilizations a Self-fulfilled Prophecy? *E-International Relations*. Bristol, England. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2020/01/29/is-huntingtons-clash-of-civilizations-a-selffulfilled-prophecy>
- Blackwill, R., & Harris, J. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Harvard: Harvard University Press, Belknap Press.
- Cole, P. (2000). *Philosophies of Exclusion: Liberal Political Theory and Immigration*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fukuyama, F. (2009). Westernization vs. Modernization. *New Perspectives Quarterly*, 26(2), 84-89.
- Kaplan, M. (2014). *Values, national interests, and other interests*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24543800>
- Lowman, R. (2013). *Internationalizing Multiculturalism: Expanding Professional Competencies in a Globalized World*. American Psychological Association.
- Morgenthau, H. (1982). *In Defense of the National Interest*. University Press Of America.
- Parsons, T. (1966). *The Structure of Social Action (1937)*. Toronto, Ontario: Collier-Macmillan Canada, Ltd., Fourth Printing March.
- Pryor, F. (2005). National Values and Economic Growth. *The American Journal of Economics and Sociology*, 64(2), 451-483.
- Rudolph, C. (2017). Explaining the Outliers: Domestic Politics and National Interests. *Power and Principle: The Politics of International Criminal Courts*. Cornell University Press.
- Stolberg, A. (2012). Crafting national interests in the 21st century. *U. S. Army war college guide to national security issues*, 1, 13-26.

REFERENCES

- Andrushchenko, S. V. (2005). *Ukraine in the modern geopolitical environment*. (Monograph). K.: Logos.
- Assumpção, C. (2020). Is Huntington's Clash of Civilizations a Self-fulfilled Prophecy? *E-International Relations*. Bristol, England. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2020/01/29/is-huntingtons-clash-of-civilizations-a-selffulfilled-prophecy>
- Blackwill, R., & Harris, J. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Harvard: Harvard University Press, Belknap Press.
- Cole, P. (2000). *Philosophies of Exclusion: Liberal Political Theory and Immigration*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Falaleeva, L. G. (2020). *Protection of fundamental rights in the integration legal order of the European Union*. (Monograph). Kyiv: FOP Kandyba T.P.
- Fukuyama, F. (2004). The primacy of culture. Diamond, L., & Plattner, M.F. (Eds.), *The Global Resurgence of Democracy*, (pp. 389-397). L.: Achilles.
- Fukuyama, F. (2009). Westernization vs. Modernization. *New Perspectives Quarterly*, 26(2), 84-89.
- Gorbulin, V. P., & Kachynsky, A. B. (2005). The priority of national interests in the light of Ukraine's national security strategy. *Strategic Panorama*, 3, 11-17.
- Hapotii, V. D. (2005). *Theoretical and practical aspects of the sovereignty of the people, the nation and the state*: autoref. thesis ... candidate law of science X.
- Kaplan, M. (2014). *Values, national interests, and other interests*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24543800>
- Lowman, R. (2013). *Internationalizing Multiculturalism: Expanding Professional Competencies in a Globalized World*. American Psychological Association.
- Manzhola, V. (2007). Quadrature of the integration circle. Current problems of the European policy of Ukraine. *Politics and Time*, 4, 14-18.
- Morgenthau, H. (1982). *In Defense of the National Interest*. University Press Of America.
- Moskalyova, N. P. (2016). Concepts of national interest in scientific literature. *Bulletin of the Donetsk National University. Series: Political Sciences*, 1, 29-32
- Oborotov, Yu. M. (2003). The concept of "state image" and its varieties in the context of globalization. *Actual problems of the state and law*. Retrieved from <http://www.apdp.in.ua/v21/02.pdf>
- Ovchinnikova, A. P. (2014). European civilization. *State sovereignty, national security and world legal order in the historical and legal dimension: materials of the XXXI International Historical and Legal Conference (November 27-30, 2014, Berehove)*, (pp. 122-127). Kyiv-Uzhhorod: "Hoverla" Publishing House.
- Parsons, T. (1966). *The Structure of Social Action (1937)*. Toronto, Ontario: Collier-Macmillan Canada, Ltd., Fourth Printing March.
- Pryor, F. (2005). National Values and Economic Growth. *The American Journal of Economics and Sociology*, 64(2), 451-483.
- Pukhkal, O. G. (2012). National interests of Ukraine as a driving force of social development. *Economy and the State*, 8, 99-101.
- Rudolph, C. (2017). *Explaining the Outliers: Domestic Politics and National Interests*. Power and Principle: The Politics of International Criminal Courts. Cornell University Press.
- Stolberg, A. (2012). Crafting national interests in the 21st century. *U. S. Army war college guide to national security issues*, 1, 13-26.
- Tkalya, O. V. (2022). National interests and values as the basis of the existence and development of the national state. *Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 54-59.